

Çığlık (Çocuk İstismarı Araştırmalarından Elde Edilen Verilerin Bildirimi Zorunlu mu, Neden?)

Scream (Is it Necessary to Disclose of Obtained Data from Child Abuse Researchs, Why?): Scientific Letter

Dr. Erhan BÜKEN,^a
Dr. Bora BÜKEN,^b
Dr. Nüket BÜKEN^c

^aAdli Tıp AD,
Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi,
^cDeontoloji, Tıp Tarihi ve Tıp Etiği AD,
Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Ankara
^bAdli Tıp AD,
Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Düzce

Geliş Tarihi/Received: 28.05.2009
Kabul Tarihi/Accepted: 02.10.2009

Yazışma Adresi/Correspondence:
Dr. Erhan BÜKEN
Başkent Üniversitesi Tıp Fakültesi,
Adli Tıp AD, Ankara,
TÜRKİYE/TURKEY
erhanbuken@gmail.com

ÖZET Türk Ceza Kanunu'na göre; sağlık mesleği mensupları görevlerini yaptıkları sırada suç belirtisi ile karşılaştıklarında durumu adli makamlara bildirmek zorundadırlar. Çocuk istismarı araştırmaları, suç niteliğinde bir eylemi konu alır. Klinik ortamda yapılan araştırmalarda, istismar bulgusuna rastlanmıyorsa bildirim zorunlu olduğuna şüphe yoktur. Ancak, anketlerde de bildirim gerekli midir? Çocukların kendi kendine cevapladığı anketlerin çocuk istismarı araştırmalarında, en geçerli/güvenilir yöntemlerden biri olduğu bildirilmektedir. Anketlerde, kimliğin gizleneceği garantisi verilmesi katılımı ve yanıtlanma oranını arttırmaktadır. Bu çalışmada amaç, yoğun cinsel istismara maruz kaldığını bildirerek yardım talep eden olgu özelinde; "çocuk istismarı anketlerinde suç ile ilişkilendirilebilecek veriler elde edilmişse bunların bildirimini gerekli midir?" sorusuna yanıt aramaktır. "Bildirim denek hakları açısından sorun teşkil eder mi? 'Sır saklama prensibi'nin ihlali midir, bildirim sınırları ne olmalıdır? Bilgilendirme nasıl yapılmalıdır? Rıza alınırken çocuklara kimliklerini açıklamamaları söylenmeli, kimliklerinin açıklanmayacağı garantisi verilmeli midir? Bu garantinin sınırları ne olmalıdır? Bildirim, araştırmanın geçerliliğini, güvenilirliğini etkiler mi?" sorularına yanıt aranmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk istismarı; ceza yasası; etik, araştırma; gizlilik

ABSTRACT According to the Turkish Penal Code; health professionals are obliged to inform judicial authorities in case they come across with any crime indication while performing their tasks. Researches on child abuse involve the subject of crime qualitative acts. In researches at clinical settings, if some findings of child abuse are found there is no doubt that it is compulsory to report this. However, is it also essential for surveys? Regarding abuse research, particularly self reported surveys carried out at school settings are reported to be among the most effective research methods. In surveys, participants are assured about confidentiality of their identity which increases the likelihood of participation and response to questions. In the current article, a private event was encountered that was requiring help by reporting having been exposed to intense sexual abuse. Therefore, in child abuse research, if data that can be associated with crime is obtained, is notification of that data required? Would notification of the data constitute a problem in terms of subject's rights, is it violation of confidentiality, what should be the boundaries of notification? How the information should be given? During the taking inform consent, should it be told to children not to disclose their identity or give them guaranty about not exposing their identity? What must be the ranges of that warranty? Will notification affect the validity, reliability of the study? These are the questions needed to be answered.

Key Words: Child abuse; criminal law; ethics, research; confidentiality

Türkiye Klinikleri J Med Sci 2010;30(1):339-42

Türk Ceza Kanunu'nun 278-280. maddeleri Türk hukukunda suçun bildirimini düzenler. 278. madde; "tüm vatandaşların işlenmekte olan veya sonuçlarının sınırlandırılması imkânı olan bir suçu yetkili makamlara bildirmemesini" suç saymaktadır. 279. madde; "kamu görevlilerinin görevleriyle bağlantılı olarak, kamu adına takibi gereken bir suç işlendiğini öğrendikleri takdirde bildirim zorunlu oldukları" hükmünü ge-

tirmekte, “**zaman ve etkilerin devam etme sınırını kaldırmaktadır**”. 280. madde ise “*sağlık mesleği mensuplarının görevini yaptığı sırada bir suç işlendiği yönünde **belirti** ile karşılaşmaları halinde gecikmeksizin bildirim zorunlu*” kılmaktadır.¹⁻³

Kanun’un yürürlüğe girmesinden bir hayli zaman geçmiş olmasına rağmen, bildirim zorunluluğunun çerçevesi net değildir. İlgili çevrelerde tartışmalar sürmektedir.¹⁻⁴ Cevaplanması gereken sorulardan bazıları çocuk istismarı konusunda çalışan araştırmacıları da yakından ilgilendirmektedir. Bu soruların bir kısmı dünya çapında da cevap aranan sorulardır.⁴⁻⁷

Genelde araştırmalar sırasında herhangi bir suçla ilişkilendirilebilme olasılığı bulunan veriler elde edildiğinde; özelde, çocuk istismarı araştırmalarında suç ile ilişkilendirilebilecek veriler elde edildiğinde bunların bildirim gerekli midir? Bildirimin sınırları ne olmalıdır? Elde edilen bütün verilerin adli makamlara bildirilmesi gerekli midir? Bildirim denek hakları açısından sorun teşkil eder mi? Rıza alınırken kimlik bilgilerinin alınmayacağı-açıklanmayacağı belirtilen bir araştırmada bu aktarım bilimsel araştırmaların olmazsa olmaz temel unsurlarından “sır saklama prensibinin” ihlali midir? Çocuklar üzerinde yapılan çalışmalarda bu açıdan nasıl bir bilgilendirme yapılmalıdır? Bilgilendirme ve rıza alımı sırasında çocuklara kimliklerini açıklamamaları söylenmeli veya kimliklerinin açıklanmayacağı garantisi verilmeli midir? Bu garantinin sınırları ne olmalıdır? Bildirim, araştırmanın geçerliliğini ve güvenilirliğini etkiler mi? Mağduru doğrudan doğruya belli olmayan bir suç araştırılmalı mıdır? Nasıl araştırılabilir?

Çalışmamızda bildirim zorunluluğu Türk Ceza Kanunu’nun ilgili maddeleri kapsamında değerlendirilmekte, bir olgudan yola çıkılarak karşılaşılan soru ve sorunlara literatür ışığında yanıt aranmaktadır.

OLGU SUNUMU

Ankara’da Mesleki Eğitim Merkezleri öğrencilerinde gerçekleştirdiğimiz bir çocuk istismarı araştırmasında, katılımcıların kimliklerini açıklayacak herhangi bir bilgi vermemeleri istenmiş, ankette

kimlik bilgileri yer almamıştır. Ancak ankette yaş, cinsiyet, gelir durumu gibi bazı demografik verilere yer verilmiştir. Anket öğrencilerin kağıt kalemle/kendi kendilerine dolduracakları (self reported/pencil paper survey) şekilde düzenlenmiştir.

Çalışmada veri toplama süreci tamamlandıktan sonra verilerin kaydedilmesi aşamasında, veri toplanmasından yaklaşık 3 ay sonra, anketlerden birinde, anket formunun üzerine el yazısı ile kaydedilmiş bir not bulunduğu farkına varılmıştır. Bu, yoğun cinsel istismara uğrayan bir çocuğun yardım çağrısıdır. Çocuk kendi el yazısı ile anket formu üzerine yardım istediğini kaydetmiş, ancak isim ve adres belirtmemiştir.

Okul müdürlükleri kanalıyla yapılan başvuruda da bugüne kadar çocuğun kimliğinin tespiti konusunda bir sonuç elde edilememiştir.

Polis Karakoluna ve Cumhuriyet Savcılıklarına tarafımızdan yapılan müracaat; mağdurun, şüpheli veya şüphelilerin kimliğinin ve hatta suçun işlendiği yerin belli olmaması nedeniyle işlerlik kazanmamıştır.

TARTIŞMA

KATILIMCININ KİMLİĞİNİN ALINMASI VE BİLDİRİM ZORUNLULUĞU

Çocuk istismarı araştırmaları çok çeşitli evrenlerde ve çeşitli yöntemlerle yapılmaktadır.⁸ Bunların çoğunda katılımcının kimliği aşikârdır.⁸ Çocuklar ve ergenler üzerinde yapılan istismar araştırmalarından, geçerli veri elde etme olanağı bulunduğu kanıtlanmış yöntemlerden biri de, anket çalışmalarıdır.⁹ Okullarda yapılan anket çalışmalarının, cevaplanma oranının yüksek ve sosyal seleksiyon biasının düşük (seçim hatası) olduğu rapor edilmiştir. Okullarda yapılan anketlerin bir başka avantajı da son zamanlarda gerçekleşen hatta devam eden istismarların da ortaya konulabilmesidir. Bu özellikleriyle okullarda yapılan anket çalışmaları, yapılacak planlamalara da yol gösterebilir.⁹

Çocuk istismarı ile ilgili deneyimlerin sorgulandığı anket çalışmalarında, çocukların; istismarcının bu konudan haberdar olması ve öğ almasından korkmaları nedeniyle soruları doğru cevaplamamaları, verilerde hata olasılığını arttıran unsurlardan biridir. Ancak çocuğun soruları kendi başına cevap-

ladığı ve herhangi bir şekilde kimliğinin bilineme-yeceği ve/veya açıklanmayacağı garantisini bu olasılığın azaltabilir.⁹ Literatürde anket çalışmalarının pek çoğunda katılımcıların kimlik bilgileri sorulmamakta, katılımcılara kimliklerinin açıklanmayacağı garantisini verilmektedir. Olgumuzda katılımcının kimliğinin bilinmemesi- bulunamaması ana sorundur. O halde bu sorun nasıl aşılabilir?

Uluslararası literatürde de bildirim zorunluluğu hakkında tartışmalar sürmektedir. İngiltere’de araştırmacıların direkt bildirim zorunlulukları yoktur. Ancak General Medical Council (İngiliz Tabipleri Birliği)’e göre hukuki bir zorunluluk olmamakla birlikte, iyi klinik uygulamalar çerçevesinde çocuk istismarı ile karşılaşan araştırmacılar, durumu, çocuk koruma birimlerine bildirmelidirler. Ayrıca, sorumluluk sahibi bir vatandaş olarak da araştırmalarda karşılaştıkları istismar olgularını bildirmeleri beklenmektedir. Bu sır saklama sorumluluğunun ihlali anlamına gelmez.⁷ Amerika Birleşik Devletleri’nde hukuken araştırmacılar için bildirim zorunluluğu olmamakla birlikte, Human Subject Protection Committees (İnsan Denekleri Koruma Komitesi-Ulusal Etik Kurul), özellikle üniversitelerde ve sağlık alanında çalışanların bildirimde bulunmalarının gerekli olduğunu vurgulamaktadır. Kaliforniya Ceza Kanunu’na göre, itfaiyeciler, sağlık mesleği mensupları, sosyal hizmet uzmanları gibi özel alanlarda çalışan araştırmacıların meslekleri nedeniyle hukuken bildirim zorunluluğu vardır.⁷

Türk Ceza Kanunu’na göre; çocuk istismarı kamu adına takibi gereken bir suçtur.¹ Konunun irdelenmesinde suçun özelliği yanında Kanun’un konuyu ele alış biçimi nedeniyle araştırmacının nitelikleri de önem kazanmaktadır. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’na tabi çalışanlar kamu görevlisidirler.¹⁰ 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu bilimsel araştırma yapmayı üniversitelerin görevleri arasında saymıştır. Kanun hükmüyle kurulmuş olan kamu ve vakıf üniversiteleri kamu kuruluşu niteliğindedirler. Burada görevli akademik personel de kamu görevlisidir.¹¹ Kamu görevlisi araştırmacılar; yaptıkları araştırmalar sırasında çocuk istismarına dair bilgi elde ettiklerinde, kanımızca, bildirimde bulunmaları zorunludur. Sağlık mesleği mensubu araştırmacıların ise kamu görevlisi olmasalar da araştırmalarda elde ettikleri çocuk istisma-

rına dair bilgi ve bulguları adli makamlara bildirmeleri zorunludur.^{1,12}

Araştırmalarda, çalışmaya başlamadan, katılımcıların bilgilendirilerek, yazılı onam alınması zorunludur.¹³ Çocuk istismarı araştırmaları gibi, yasal bildirim gereği olan (konumuz bağlamında adli bildirimde bulunulması) araştırmalarda, katılımcıdan rıza alınırken sır saklanması garantisini verilmeli, ancak rıza belgelerinde, sır saklama sorumluluğunun sınırları bulunduğu, yasal olarak araştırmayı gerçekleştirenlerin, katılımcıların verdikleri cevaplarda suç işlendiği yönünde bir belirti ile karşılaşılırsa, bunu adli makamlara bildirmek zorunda oldukları, verilerin yetkili makamlar dışında hiç kimseye açıklanmayacağı bilgisi yer almalıdır.¹⁴

Araştırmaya katılan çocukların verilerin açıklanma olasılığı nedeniyle soruların cevaplanmasında tereddüt göstermeleri olasıdır. Bu araştırmanın güvenilirliğini etkiler mi? Yapılan araştırmalar; bu nedenle ankette yer alan soruları yanıtlamakta tereddüt gösteren çocukların %3-7 oranında bulunduğunu göstermektedir.⁷

Çalışma konusu olgunun da içinde yer aldığı araştırmamızda çocuklardan kimlik bilgileri talep edilmemiştir. Bu olgu da dâhil diğer istismara uğradığını bildiren olgulara ulaşma imkanı olmamıştır.

Konu hakkında bir başka tartışma alanı da cinsel istismar için değilse bile fiziksel istismar ve duygusal istismar için suç olarak tanımlanması gereken düzeyin belirgin olmamasıdır. Birçok ülkede, çeşitli kültürlerde fiziksel cezalandırma, katı disiplin yöntemlerinin kullanılması, yasal ve kültürel olarak kabul edilebilir sayılmaktadır.^{8,15-18} Üzerinde tam olarak uzlaşmış olmasa da, bazı uzmanlara göre, çocukta iz bırakmayacak, yaralanmaya sebep olmayacak derecede fiziksel şiddet uygulanması istismar kapsamında değerlendirilmemelidir. Başka bir deyişle “iz bırakacak kadar şiddetli vurulması” istismara yol açan davranışlar arasında kabul edilmektedir.¹⁸ Diğer bazı yazarlara göre ise acı verici davranışın sık tekrar edilmesinin de çocukta belirlenebilir bir fiziksel zarar oluşturmaya bile ruhsal zarara yol açabileceği, istismar olarak kabul edilmesi gerekir.¹⁹ Bu görüşle uyumlu olarak bazı ülkelerde sıfır tolerans yani çocuğa yönelik şiddet davranışlarının her türü ve düzeyi suç olarak kabul

edilmektedir.²⁰ Türk Ceza Kanunu'nda bu alanda bir sınırlama getirilmemektedir.¹ Duygusal istismar için belirsizlik daha da belirgindir. Bu nedenle araştırmacıların bildirim zorunluluğunu hangi ölçütlerle belirlemeleri gerektiği de tartışılmalıdır.

SONUÇ

Kanımızca, Ceza Kanunu gereği sağlık mesleği mensubu araştırmacıların çocuk istismarı araştırmalarında elde ettikleri suç niteliğindeki verileri bildirim zorunlulukları vardır. Bildirim sağlık mesleği mensuplarının etik yükümlülüklerinden biri olan sır saklama yükümlülüğünün ihlali anlamına gelmez. Ancak; etik açıdan, araştırma başlangıcında, onam alınması sırasında, katılımcıların bu hususta bilgilendirilmeleri gerekir. Anket çalışmaları sırasında da katılımcıların kimliklerinin gizli tutulmak kaydıyla alınması, daha sonra ortaya çıkabilecek benzeri sorunların aşılması için gerekli görünmektedir.

Araştırmalardan güvenilir sonuçlar elde edilmesi amaçlanır ve bu kamu yararına'dır.²¹ Çocuklarla yapılan çalışmalarda çocuğun birey olarak yararının kamu yararının üzerinde tutulması gerektiği bildirilmektedir.²²

Mağduru-faili belli olmasa dahi, suç işlendiği yönünde bir şüphenin bulunması konunun araştırılması için yeterli olmalıdır. Kanımızca, kamunun

böyle bir olguda konunun araştırılması için donanım ve daha ziyade bakış açısından kaynaklanan eksiklikleri söz konusudur. Kanımızca yazı karşılaştırmalarıyla, olgu konusu çocuğun kimliğinin belirlenmesi mümkündür. Şüphesiz yüzlerce belgenin karşılaştırılması bir zorluktur ve ciddi bir organizasyon gerektirmektedir.

Her iki gruba da girmeyen araştırmacıların (kamu personeli ya da sağlık mesleği mensubu olmayan) ise Çocuk Hakları Sözleşmesi²² ve Çocuk Koruma Kanunu²³ gereği çocuğun üstün yararı perspektifinden hareketle, durumu adli makamlara bildirmeleri gereklidir. Bildirimin adli makamlar yanında eş zamanlı olarak, Çocuk Hakları Bildirgesi'nin uygulama ile ilgili hükümlerini Türkiye'de uygulama görevini üstlenmiş olan Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK)'na da²³ yapılması, olayın daha etkin araştırılmasını, çocuğun daha etkin korunmasını sağlayabilir. Çocuk Koruma Kanunu 6. Maddesi gereği kurumlar da bildirim zorunludur.

Suçun ve suçlunun ortaya çıkarılmasında daha etkin organizasyonlara ihtiyaç vardır. Bunların nasıl kurulacağı ve yönetileceği hukukçular, emniyet teşkilatı ve adli tıp çevrelerinde tartışılmalıdır. Mağduru belli olmasa bile çocuk istismarı şüphesi konunun araştırılması için yeterli gerekçe olmalıdır. Bu çığlığa yanıt verilmelidir.

KAYNAKLAR

1. Türk Ceza Kanunu. [Turkish Penal Code]. Kanun Numarası: 5237, Kabul Tarihi: 26.09.2004, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 12.10.2004, Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 25611.
2. Büken E, Sahinoğlu S, Büken NO. Statutory disclosure in article 280 of the Turkish Penal Code. *Nurs Ethics* 2006;13(6):573-80.
3. Buken E. An examination of the ethical aspects of article 280 of the Turkish Penal Code-Reply to the commentators. *Nursing Ethics* 2006;13(6):587-91.
4. İzgi MC, Oğuz NY. [Turkish Penal Code Section 280: Right To Health Or Security?] *Türkiye Klinikleri J Med Ethics* 2008;16(1):19-28.
5. Dimond B. Comment (to an examination of the ethical aspects of article 280 of the Turkish Penal Code) *Nurs Ethics* 2006;13(6):580-2.
6. Chiarella M. Comment (to an examination of the ethical aspects of article 280 of the Turkish Penal Code). *Nurs Ethics* 2006;13(6):582-7.
7. Williamson E, Goodenough T, Kent J, Ashcroft R. Conducting research with children: the limits of confidentiality and child protection protocols. *Children & Society* 2005;19(5):397-409.
8. Polat O. [Child abuse researchs]. Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı 2-Onleme ve Rehabilitasyon. 1st ed. Ankara: Seçkin Publishing, 2007. p. 207-22.
9. Helweg-Larsen K, Boving-Larsen H. Ethical issues in youth surveys: potentials for conducting a national questionnaire study on adolescent schoolchildren's sexual experiences with adults. *Am J Public Health* 2003;93(11):1878-82.
10. Devlet Memurları Kanunu [Governmental Officers Code]. Kanun Numarası: 657, Kabul Tarihi: 14.07.1965, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 23.07.1965, Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 12056.
11. Yüksek Öğretim Kanunu [High Education Code]. Kanun Numarası: 2547, Kabul Tarihi: 04.11.1981, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 06.11.1981, Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 17506.
12. Hancı İH., Eşiyok B. [Child abuse and legal arrangements in penal code]. *Türkiye Klinikleri J Pediatr Sci* 2006;2(2):91-3.
13. Hasta Hakları Yönetmeliği [Patient Rights Legislation]. Sağlık Bakanlığında, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 01.08.1998, Yayımlandığı Resmi Gazete No: 23420.
14. Cashmore J. Ethical issues concerning consent in obtaining children's reports on their experience of violence. *Child Abuse Negl* 2006;30(9):969-77.
15. Polat O. [Child abuse and neglect]. Birinci Basamak İçin Adli Tıp El Kitabı. 1st ed. Ankara: Turkish Medical Association Central Council Publication; 1999. p.135-46.
16. Rutherford A, Zwi AB, Grove NJ, Butchart A. Violence: a glossary. *J Epidemiol Community Health* 2007;61(8):676-80.
17. Buldukoglu K, Kukulcu K. Maternal punishment practices in a rural area of Turkey. *Child Care Health Dev* 2008;34(2):180-4.
18. Straus MA. Corporal punishment and primary prevention of physical abuse. *Child Abuse Negl* 2000;24(9):1109-14.
19. Gagné MH, Tourigny M, Joly J, Pouliot-Lapointe J. Predictors of adult attitudes toward corporal punishment of children. *J Interpers Violence* 2007;22(10):1285-304.
20. Qiao DP, Chan YC. Child abuse in China: a yet-to-be-acknowledged 'social problem' in the Chinese Mainland. *Child and Family Social Work* 2005;10(1):21-7.
21. Council of Europe, The Right to Social and Medical Assistance. In: *European Social Charter*. Council of Europe, 1961 (revised 1996): article 13.
22. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme [United Nations Convention on the Rights of the Child]. UNICEF Türkiye Temsilciliği, Ankara, 1995.
23. Çocuk Koruma Kanunu [Child Protection Code]. Kanun Numarası: 5395, Kabul Tarihi: 03/07/2005, Yayımlandığı Resmi Gazete Tarihi: 15/07/2005, Yayımlandığı Resmi Gazete Sayısı: 25876.